

**АМЕРИКАНСЬКИЙ ПРЕЗИДЕНЦІАЛІЗМ:
інститут глави держави в США у персоналіях
від зародження до сьогодення**

Біографічна енциклопедія
за науковою редакцією доктора політичних наук Хоми Н. М.

Львів
Видавництво «Новий Світ-2000»
2018

УДК 328.132.7-057.341 (73)
ББК 66.033.112-8 (7США)
А 617

Рекомендовано до друку Вченими радами:

Донецького національного університету імені Василя Стуса (протокол № 12 від 26.06.2018 р.);

ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» (протокол № 7 від 26.06.2018 р.);

Сумського державного університету (протокол № 8 від 21.06.2018 р.);

ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди» (протокол № 10 від 27.06.2018 р.);

Інституту гуманітарних і соціальних наук Національного університету «Львівська політехніка» (протокол №5 від 13.06.2018 р.).

РЕЦЕНЗЕНТИ:

Кресіна І. О. – доктор політичних наук, професор, член-кореспондент Національної академії правових наук України, завідувач відділу правових проблем політології Інституту держави і права ім. В.М. Корещького НАН України;

Ржевська Н. Ф. – доктор політичних наук, професор, завідувач кафедри міжнародних відносин, інформації та регіональних студій Навчально-наукового інституту міжнародних відносин Національного авіаційного університету;

Фісанов В. П. – доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри міжнародної інформації Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

А 617 Американський президенціалізм: інститут глави держави в США у персоналіях від зародження до сьогодення. Біографічна енциклопедія / О. В. Бабкіна, С. М. Дерев'янок, М. П. Требін та ін.; за наук. ред. Н. М. Хоми. Львів: Новий Світ-2000, 2018. 369 с.

Досліджується еволюція інституту глави держави у США від часу його появи. Хронологічно представлені постаті американських президентів з акцентом на їх основних успіхах і невдачах за час перебування на посаді. Водночас глави американської держави представлені й як особистості: їх захоплення, інтереси, які лежать як у площині громадсько-політичного життя, так і поза політикою.

Книга буде цікавою як студентству, яке вивчає проблематику міжнародної політики, так і широкому колу читачів, зацікавлених політичною динамікою у США в її історичному розрізі.

ISBN 978-617-751-922-4

УДК 328.132.7-057.341 (73)
ББК 66.033.112-8 (7США)

© Авторський колектив, 2018
© За наук. ред. Н. М. Хоми, 2018
©Новий Світ-2000, ФОП Піча С. В., 2018

ЗМІСТ

Передмова	4
Еволюція інституту глави держави у США (зведена таблиця)	7
Вашингтон Джордж	8
Адамс Джон	19
Джефферсон Томас	27
Медісон Джеймс	35
Монро Джеймс	41
Адамс Джон Квінсі	50
Джексон Ендрю	58
Б'юрен Мартін Ван	66
Гаррісон Вільям Генрі	72
Тайлер Джон	81
Полк Джеймс Нокс	88
Тейлор Закарі	94
Філмор Міллард	102
Пірс Франклін	108
Б'юкенен Джеймс	117
Лінкольн Авраам	125
Джонсон Ендрю	132
Грант Улісс Сімпсон	141
Г'єйс Резерфорд Берчард	149
Гарфілд Джеймс Абрам	156
Артур Честер Алан	164
Клівленд Стівен Гровер	170
Гаррісон Бенджамін	178
Мак-Кінлі Вільям	187
Рузвельт Теодор	194
Тафт Вільям Говард	204
Вільсон Томас Вудро	213
Гарлінг Воррен Гамаліел	221
Кулідж Джон Калвін	228
Гувер Герберт Кларк	235
Рузвельт Фраклін Делано	244
Трумен Гаррі С	253
Ейзенхауер Дуайт Девід	260
Кеннеді Джон Фітцджеральд	267
Джонсон Ліндон Бейнс	278
Ніксон Річард Мілхаус	288
Форд Джеральд Рудольф	296
Картер Джиммі Ерл	304
Рейган Роналд Вілсон	312
Буш Джордж Герберт Вокер	321
Клінтон Вільям (Білл) Джефферсон	331
Буш Джордж Вокер	338
Обама Барак Хусейн	347
Трамп Дональд Джон	357
Авторський колектив	365

- Якнайшвидше перетворюйте ваші масштабні думки на масштабні дії. Не дозволяйте хибним відмовкам загальмувати вас. Відмовки – симптоми страху.

- Хто, на вашу думку, краще представляв би США на переговорах проти Путіна, Ірану, Китаю тощо – Дональд Трамп чи Гіллари [Клінтон]? У когось залишилися хоч найменші сумніви?

- Я можу встати посеред П'ятої Авеню і стріляти в людей, і я не втрачу прихильників.

- Україна – країна, яка хвилює нас набагато менше, ніж інших членів НАТО. Тим не менше ми тягнемо все це на собі. Вони не роблять нічого. Чому не Німеччина відповідає за Україну від НАТО? Чому інші країни, які знаходяться в безпосередній близькості від України, цим не займаються? Чому ми завжди ті, хто веде до потенційної Третьої світової війни з Росією?

Л-па: Trump, D. President of the United States. In *Encyclopedia Britannica*. Retrived from <https://www.britannica.com/biography/Donald-Trump>; *Remarks of President Donald J. Trump – as prepared for delivery inaugural address*. Friday, January 20, 2017. Washington, D. C. Retrieved from <https://www.whitehouse.gov/briefings-statements/the-inaugural-address/>; *National Security Strategy of the United States of America*. December 2017. Retrieved from <https://www.whitehouse.gov/wp-content/uploads/2017/12/NSS-Final-12-18-2017-0905.pdf>; U.S. Department of Defence. *Nuclear Posture Review*. February 2018. Retrieved from <https://www.defense.gov/News/SpecialReports/2018NuclearPostureReview.aspx>; *Remarks by President Trump on the Administration's National Security Strategy*. *National Security and Defence*. Issued on: December 18, 2017. Retrieved from <https://www.whitehouse.gov/briefings-statements/remarks-president-trump-administrations-national-security-strategy/>; Trump, D., Schwartz, T. (1987). *The art of the deal*. New York: Random House; Trump, D., Leerhsen, Ch. (1990). *Surviving at the top*. New York: Random House; Trump, D., McIver, M. (2004). *Think like a billionaire: Everything you need to know about success, real estate, and life*. New York: Random House; Trump, D., Kiyosaki, R. (2006). *Why we want you to be rich*. New York: Rich Press; Trump, D., Zanker, B. (2007). *Think big and kick ass*. New York: Harper Collins; Trump, D., Kiyosaki, R. (2011). *Midas Touch: Why some entrepreneurs get rich – and why most don't*. Cleveland: Plata Publishing; Trump, D. (2015). *Crippled America: How to make America great again*. New York: Threshold Editions.

I. Дудко

АВТОРСЬКИЙ КОЛЕКТИВ

1. **Бабкіна Ольга Володимирівна** – доктор політичних наук, професор, завідувач кафедри політичних наук Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова
2. **Бєльська Тетяна Валентинівна** – доктор наук з державного управління, доцент, доцент кафедри менеджменту і адміністрування Харківського національного університету міського господарства імені О. М. Бекетова
3. **Білушак Тетяна Миколаївна** – кандидат історичних наук, асистент кафедри соціальних комунікацій та інформаційної діяльності Інституту гуманітарних та соціальних наук Національного університету «Львівська політехніка»
4. **Була Світлана Петрівна** – кандидат політичних наук, доцент, доцент кафедри політології Львівського національного університету імені Івана Франка
5. **Бульбенюк Світлана Степанівна** – кандидат політичних наук, доцент, доцент кафедри політології та національної безпеки ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»
6. **Вдовичин Ігор Ярославович** – доктор політичних наук, професор, професор кафедри теорії та історії політичної науки Львівського національного університету імені Івана Франка
7. **Гапоненко Віра Анатоліївна** – кандидат політичних наук, доцент, доцент кафедри політології та національної безпеки ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»
8. **Герман Юлія Олександрівна** – кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри політології Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара
9. **Данильян Олег Геннадійович** – доктор філософських наук, професор, заслужений працівник освіти України, завідувач кафедри філософії Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого
10. **Дегтярьов Сергій Іванович** – доктор історичних наук, професор, професор кафедри конституційного права, теорії та історії держави і права Сумського державного університету
11. **Дерев'янюк Сергій Миронович** – доктор політичних наук, професор, професор кафедри політичних інститутів та процесів ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»
12. **Дзьобань Олександр Петрович** – доктор філософських наук, професор, професор кафедри філософії Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

13. **Дудко Ірина Дмитрівна** – доктор політичних наук, професор, завідувач кафедри політичної історії ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»
14. **Євсєєв Олександр Петрович** – кандидат юридичних наук, доцент, науковий консультант судді Конституційного Суду України
15. **Завгородня Владислава Миколаївна** – кандидат юридичних наук, доцент, завідувач кафедри міжнародного, європейського та екологічного права Сумського державного університету
16. **Замікула Микола Олександрович** – кандидат історичних наук, старший науковий співробітник Національного інституту стратегічних досліджень, старший викладач кафедри міжнародних відносин і зовнішньої політики Донецького національного університету ім. Василя Стуса
17. **Козачук Олег Олександрович** – кандидат політичних наук, докторант кафедри міжнародних відносин Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича
18. **Коцур Віталій Вікторович** – кандидат політичних наук, доцент, старший науковий співробітник відділу національних меншин Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН України
19. **Коцур Леся Михайлівна** – кандидат історичних наук, старший викладач кафедри політології ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»
20. **Лакішик Дмитро Михайлович** – кандидат історичних наук, старший науковий співробітник відділу трансатлантичних досліджень Державної установи «Інститут всесвітньої історії НАН України»
21. **Лебідь Андрій Євгенович** – кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри психології, політології та соціокультурних технологій Сумського державного університету
22. **Лепська Наталія Володимирівна** – кандидат політичних наук, доцент, доцент кафедри політології Запорізького національного університету
23. **Лозовицький Олександр Станіславович** – кандидат політичних наук, доцент, президент International Foundation of GREAT POLICY
24. **Лучак Микола Миколайович** – кандидат філологічних наук, доцент кафедри сучасних іноземних мов та перекладу факультету історії, політології та міжнародних відносин Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, директор Центру американських студій
25. **Назарчук Олександр Миколайович** – кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри політичної історії ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»

26. **Пасічний Роман Ярославович** – кандидат політичних наук, старший викладач кафедри політології та міжнародних відносин Інституту гуманітарних та соціальних наук Національного університету «Львівська політехніка»
27. **Погорслова Інна Сергіївна** – кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри політичної історії ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»
28. **Пугачова-Лакішик Дар'я Володимирівна** – кандидат політичних наук, науковий співробітник відділу трансатлантичних досліджень Державної установи «Інститут всесвітньої історії НАН України»
29. **Резанова Наталія Олександрівна** – кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри політології та права Запорізького національного технічного університету
30. **Романюк Олександр Іванович** – доктор політичних наук, професор, професор кафедри філософії та політології Харківської державної академії культури
31. **Сацький Павло Вікторович** – кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри політичної історії ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»
32. **Смола Лідія Євстахіївна** – доктор політичних наук, професор, професор кафедри видавничої справи та редагування Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»
33. **Стадніченко Ольга Іванівна** – кандидат політичних наук, доцент, доцент кафедри зв'язків з громадськістю інституту журналістики Київського університету імені Бориса Грінченка
34. **Стогова Ольга Володимирівна** – кандидат політичних наук, доцент, доцент кафедри конституційного права, теорії та історії держави і права Навчально-наукового інституту права Сумського державного університету
35. **Супруненко Анна Петрівна** – кандидат політичних наук, доцент, доцент кафедри філософії Київського університету імені Бориса Грінченка
36. **Тараненко Ганна Геннадіївна** – кандидат політичних наук, доцент, доцент кафедри міжнародних відносин Київського міжнародного університету
37. **Теміров Юрій Тешабайович** – кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри міжнародних відносин і зовнішньої політики Донецького національного університету імені Василя Стуса

38. **Тишкун Юрій Ярославович** – кандидат політичних наук, доцент, доцент кафедри політології та міжнародних відносин Інституту гуманітарних та соціальних наук Національного університету «Львівська політехніка»
39. **Ткач Олег Іванович** – доктор політичних наук, професор, професор кафедри політології Київського національного університету імені Тараса Шевченка
40. **Требін Михайло Петрович** – доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри соціології та політології Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого
41. **Троян Сергій Станіславович** – доктор історичних наук, професор, професор кафедри міжнародних відносин, інформації та регіональних студій Національного авіаційного університету
42. **Харечко Ірина Зеновіївна** – кандидат політичних наук, асистент кафедри теорії та історії політичної науки Львівського національного університету імені Івана Франка
43. **Химиця Наталія Олексіївна** – кандидат історичних наук, доцент кафедри соціальних комунікацій та інформаційної діяльності Інституту гуманітарних та соціальних наук Національного університету «Львівська політехніка»
44. **Хома Наталія Михайлівна** – доктор політичних наук, доцент, доцент кафедри теорії та історії політичної науки Львівського національного університету імені Івана Франка
45. **Чупрін Роман В'ячеславович** – кандидат політичних наук, доцент, доцент кафедри політичних наук Чорноморського національного університету імені Петра Могили
46. **Шаповаленко Марина Володимирівна** – доктор політичних наук, доцент, професор кафедри політології Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна
47. **Шульга Марина Андріївна** – доктор політичних наук, професор, професор кафедри державного управління Київського національного університету імені Тараса Шевченка

**АМЕРИКАНСЬКИЙ ПРЕЗИДЕНЦІАЛІЗМ:
інститут глави держави в США у персоналіях
від зародження до сьогодення**

Біографічна енциклопедія
за науковою редакцією доктора політичних наук Хоми Н. М.

Керівник видавничого проекту В.М. Піча

Дизайн обкладинки – ГО «Їtrend», Центр Американських студій
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

Підписано до друку 10.09.2018 р.
Формат 60x84/16. Папір друк. №2. Гарнітура Times New Roman
Умовн. друк. арк. 23.
Тираж 300 прим.
Замовлення 20-09-18

Видавець ФОП Піча С.В.
а/с 5026, м. Львів-53, 79053, Україна
e-mail: novsv2016@ukr.net

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників і
розповсюджувачів видавничої продукції: серія ДК № 5069 від
22.03.2016 року, видане Державним комітетом інформаційної
політики, телебачення та радіомовлення України

НІКСОН, Річард Мілхаус (англ. *Richard Milhous Nixon*) – 37-й президент США (1969–1974). Діяч Республіканської партії. Перший глава держави в історії США, який пішов у відставку до закінчення встановленого строку повноважень.

Річард Ніксон
(1913–1994)

Біографічні дані. Народився 9 січня 1913 р. у м. Йорба-Лінда, округ Оранж, штат Каліфорнія в небагатій родині квакерів: його батько у різні роки був кондуктором трамваю, фермером, власником бензоколонки. Закінчив коледж у м. Віттієр (1934), школу права університету Д'юка (1937). 09.11.1937 р. Ніксона було прийнято до адвокатури штату Каліфорнія (формально залишався у її лавах аж до 04.10.1974 р.). У 1947 р. набув

право практикувати в Верховному суді США, у 1963–1969 рр. – в адвокатурі штату Нью-Йорк. Упродовж 1937–1942 рр. займався приватною юридичною практикою в м. Віттієр, штат Каліфорнія: в 1937–1939 рр. юрист адвокатської контори «Wingert & Bewley», 1939–1942 рр. партнер новоствореної юридичної фірми «Bewley, Knoor & Nixon» та одночасно у 1939–1968 рр. – член опікунської ради свого коледжу. У 1942 р. працював юрисконсультантом Федеральної агенції з контролю над цінами. З вересня 1942 р. по березень 1946 р., під час Другої світової війни, перебував на військовій службі у ВМС США на півдні Тихого океану, пройшовши шлях від молодшого лейтенанта (1942) до капітан-лейтенанта (1945); 1953 р. Ніксону було присвоєно військове звання капітана 3-го рангу запасу. Під час армійської служби був нагороджений багатьма відзнаками. Остаточо звільнився з лав ВМС США у червні 1966 р.

У 1946 р. успішно розпочав політичну кар'єру, виборовши перемогу у 12-му окрузі штату Каліфорнія на виборах до нижньої палати загальнонаціонального парламенту. Його конкурентом був демократ Дж. Вурхіс, що обіймав вказану посаду з 1936 р. Уміло граючи на бажанні виборців бачити у Конгресі «нові обличчя», Ніксон переміг свого опонента з перевагою у понад 15 тисяч голосів. З січня 1947 р. по листопад 1950 р. – член Палати представників Конгресу США від штату Каліфорнія. Незважаючи на молодий вік і незначний досвід парламентської роботи, у 1947 р. його було обрано членом впливового парламентського комітету з освіти та праці, а наступного року, після переобрання, Ніксон очолив підкомітет у сумнозвісному комітеті Палати представників із розслідування антиамериканської діяльності, яким керував Дж. Маккарті. Під час роботи у цьому комітеті він долучався до переслідування багатьох громадських діячів, державних службовців, яких підозрювали в симпатіях до Комуністичної партії. Окрім цього, був долучений до розробки антипрофспілкового «Акта Таф-

та – Гартлі» (1947), а також антикомуністичного «Акта Маккарена – Вуда» (1950).

У 1950 р. унаслідок вакансії, що відкрилася в верхній палаті парламенту від штату Каліфорнія, Ніксон розпочав боротьбу за посаду сенатора. Його опоненткою стала конгресменка Х. Дуглас, яка балотувалася від Демократичної партії. Ці вибори увійшли в історію парламентських перегонів у США як одні з найбрудніших, що в цілому було не властиве тогочасній американській політичній культурі. Зокрема, саме тоді Ніксон отримав прізвисько «Хитрючий Дік» (Tricky Dick), що супроводжувало його надалі. У цій кампанії Ніксон переміг, отримавши майже на півмільйона голосів більше, ніж його головна суперниця. Відтак у 1950–1953 рр. Ніксон був сенатором Конгресу США від штату Каліфорнія. У 1952 р. та 1956 р. також обирався делегатом Національних з'їздів Республіканської партії. Під час роботи у Сенаті входив до складу комітету з питань праці та суспільного добробуту.

1952 р. популярний герой Другої світової війни генерал Д. Ейзенхауер, який висунув свою кандидатуру на президентських виборах від Республіканської партії, запропонував молодому сенатору Ніксону балотуватися разом із ним як кандидата на посаду віце-президента. Проте під час виборчих перегонів низка авторитетних лідерів Демократичної партії (зокрема, губернатор штату Іллінойс Е. Стівенсон) звинуватили його у корупції. Ніксон у цій ситуації звернувся до американців із телевізійним зверненням, під час якого перерахував майже усе своє майно, не забувши про домашнього улюбленця собаку Чекерса, якого отримав у подарунок. Після цього ця промова увійшла в історію американського красномовства під назвою «Checkers Speech» і вважається чи не найуспішнішою у політичній кар'єрі Ніксона, який до цього не мав репутації доброго оратора. Як наслідок, на президентських виборах 1952 р. «республіканський білет» Ейзенхауера – Ніксона отримав 55,4 % голосів виборців (у 1956 р. їх було переобрано з результатом 57,8 % голосів).

Упродовж 1953–1961 рр. Ніксон обіймав посаду віце-президента США. Окрім представницьких функцій, головував на засіданнях Ради національної безпеки за відсутності президента та виконував обов'язки очільника Сенату pro tempore, що впливало з конституційно закріпленого статусу віце-президента. Окрім цього, відвідав із робочими візитами понад 60 країн, зокрема у липні 1959 р. – СРСР.

У 1960 р., після закінчення двох президентських строків Ейзенхауера, Ніксона було висунуто на посаду президента США від Республіканської партії. Його суперником став сенатор-мільйонер із Масачусетса Дж. Ф. Кеннеді, з яким Ніксон був у добрих стосунках, починаючи зі спільної роботи у Палаті представників наприкінці 1940-х рр. Уважаючись беззаперечним фаворитом передвиборчих змагань, Ніксон разом із тим програв

перші в історії США телевізійні дебати між ним та Кеннеді, який виявився більш красномовним і телегенічним. Кеннеді було обрано 35-м президентом США з мінімальною перевагою в 0,2 % голосів виборців.

Після поразки на виборах Ніксон переїхав до Лос-Анджелеса, де працював у юридичній фірмі «Adams, Duque & Hazeltine». У 1962 р. висунув свою кандидатуру на посаду губернатора штату Каліфорнія, але програв чинному губернатору-демократу Е. Брауну з відривом майже 300 тис. голосів. Після цього офіційно заявив про завершення політичної кар'єри та переїхав до Нью-Йорка. Упродовж 1963–1964 рр. – юрист впливової адвокатської контори «Mudge, Stern, Baldwin & Todd», 1964–1968 – партнер юридичної фірми «Nixon, Mudge, Rose, Gurthrie & Alexander» (перетворена 1967 р. у «Nixon, Mudge, Rose, Gurthrie, Alexander & Mitchell»).

Прихід на посаду глави держави. У лютому 1968 р. Ніксон заявив про готовність знову домагатися висунання своєї кандидатури на посаду глави держави від Республіканської партії (серед республіканців його конкурентами були мільярдер Н. Рокфеллер та майбутній 40-й президент США Р. Рейган, який на той час займав посаду губернатора Каліфорнії). Передвиборча кампанія Ніксона відбувалася на тлі подальшої ескалації війни у В'єтнамі, активізації руху за громадянські права та різкого зростання кількості масових заворушень, убивств відомих громадських і політичних діячів того часу: спочатку М. Л. Кінга, а згодом – сенатора-демократа Р. Ф. Кеннеді, рідного брата покійного президента Дж. Ф. Кеннеді. Останній уважався чи не найвірогіднішим суперником Ніксона на президентських виборах. У своїй передвиборчій програмі Ніксон, як досвідчений політик, зробив наголос на інтересах «маленької людини», яку не чують у Вашингтоні, власному плані припинення бойових дій у В'єтнамі (якого в дійсності в нього не було), намаганні консолідувати американську націю.

Ніксона було обрано 37-м президентом із перевагою лише в півмільйона голосів, що склало 43,5 % голосів виборців проти 42,9 % голосів у кандидата від Демократичної партії Г. Гамфрі. 20 січня 1969 р. склав присягу президента США.

Основні досягнення для країни періоду президентства. Ні в якій іншій сфері життєдіяльності держави та суспільства, Ніксон не мав настільки чіткої візії, як у царині зовнішньої політики. Він ніби інстинктивно відчував, що якщо із внутрішніми проблемами в змозі впоратися уряд, то зовнішня політика потребує його безпосереднього лідерства. І багато в чому така його позиція обумовлювалася, звісно, 10-річною війною в Південно-Східній Азії, яку вели США.

Навчений гірким досвідом В'єтнаму, Ніксон проголосив т. зв. «Гуамську доктрину» («Доктрину Ніксона»), відповідно до якої США залишали за собою право втручатися в регіональні події лише після з'ясування своїх національних інтересів у певному регіоні та у разі достатньої кількості ре-

сурсів, необхідної для захисту цих інтересів. Виходячи саме з такого розуміння зовнішньополітичної ролі США, Ніксон уклав Паризькі мирні угоди (1973), якими завершилася війна у В'єтнамі. Після цього Ніксон виступив із ініціативою переходу з липня 1973 р. до формування армії виключно на контрактній основі.

Іншим пріоритетом Ніксона стали відносини із «наддержавами» – КНР і СРСР. Після встановлення дипломатичних відносин, які були припинені внаслідок Корейської війни (1950–1953), до Пекіна була спрямована «місія зв'язку», очолювана майбутнім 41-м президентом США Дж. Г. У. Бушем, на базі якої згодом було сформовано повноцінне дипломатичне представництво. У лютому 1972 р. Ніксон став першим американським президентом, який особисто відвідав КНР. Але ще більш відчутними були успіхи республіканської адміністрації у відносинах із СРСР. Було укладено багатосторонній «Договір про нерозповсюдження ядерної зброї» (1969). Упродовж 1972–1974 рр. відбулися три зустрічі на найвищому рівні між Ніксоном і Л. Брежнєвим, що дали поштовх розрядці міжнародної напруженості. У ході цих зустрічей було укладено велику кількість двосторонніх угод, частина з яких діє і досі, зокрема, «Договір про обмеження систем протиракетної оборони» (Договір ПРО), «Тимчасова угода щодо деяких заходів стосовно обмеження стратегічних наступальних озброєнь (ОСВ-1)» та ін.

Цікаво також, що під час правління Ніксона 20 липня 1969 р. відбувся історичний політ космічного корабля «Аполло» під керівництвом Н. Армстронга на Місяць.

За президентства Ніксона, у 1971 р., до Конституції США була внесена Двадцять шоста поправка, за якою знижувався вік набуття громадянами активного виборчого права (з 21 до 18 років). Американська молодь, полемізуючи з опонентами такої ініціативи Ніксона, висунула іронічне гасло – «надто молодий, щоб голосувати, але не вмирати» (Too young to vote but not to die), натякаючи на В'єтнамську війну, що тривала аж до січня 1973 р.

Початок президентства Ніксона співпав з економічним спадом 1969–1970 рр., що змінився справжньою депресією, з якої держава почала виходити лише 1972 р. Республіканська адміністрація була вимушена двічі провести девальвацію долара (1971, 1973), США відмовились від золотого стандарту національної валюти. Спираючись на «Акт про економічну стабілізацію» (1970), Ніксон неодноразово заморожував ціни і заробітну плату; 1970 р. федеральний бюджет уперше став дефіцитним.

Певних успіхів адміністрація Ніксона домоглася у расовій політиці (запобігання сегрегації). Наприклад, він чітко усвідомлював, що для отримання кращих робочих місць афроамериканцям необхідно дати належну освіту. Як наслідок, якщо у 1968 р. 68 % афроамериканських дітей на півд-

ні США відвідували школи виключно для чорношкірих, то наприкінці першого строку президентських повноважень Ніксона таких було лише 8 %.

Неабиякий інтерес адміністрація Ніксона відчувала до проблем законності та правопорядку. У перший же рік його президентства було призначено нового голову Верховного суду США У. Бергера, який змінив Е. Воррена, відомого своїми ліберальними поглядами. Згодом Ніксон призначив ще кількох суддів (Г. Блекмана, Л. Пауелла та У. Ренквіста), значно посиливши цим консервативне крило Верховного суду США. Окрім цього, за ініціативою адміністрації Ніксона було ухвалено «Акт про судову реорганізацію і кримінальну процедуру в федеральному окрузі Колумбія», позаяк там було найбільше антивоєнних зібрань, масових заворушень. Цей акт містив сумнівні положення щодо «превентивного затримання» небезпечних підозрюваних і наділення органів правопорядку правом (за певних обставин) проводити обшук і арешт без попереднього повідомлення. Конгрес підтримав також важливий для республіканської адміністрації «Акт про контроль над організованою злочинністю» (1970), який розширював повноваження федеральної влади у царині контролю за азартними іграми та боротьби з рекетом. Широкого розголосу набула ініційована Ніксоном «війна з наркотиками». Загалом, Ніксона можна віднести скоріше до «консервативних» президентів, які відстоювали пріоритет порядку над свободою.

Відзначимо: епоха Ніксона – це час своєрідного буму американського кінематографу, т. зв. «голлівудського ренесансу». Саме тоді набули всесвітньої популярності режисери С. Спілберг, М. Форман, М. Чіміно, Дж. Лукас, Ф. Коппола. Тоді ж вийшли на перший план актори Д. Гоффман, С. Сталлоне, М. Стріп, Р. Редфорд, Ф. Данауей та ін.

Тому не випадково, що на президентських виборах 1972 р. Ніксон отримав вражаючу перемогу, набравши 61,8 % голосів виборців, що є одним із найкращих показників за всю американську історію. Його супротивнику сенатору-демократу Дж. Макговерну вдалося виграти лише у штаті Масачусетс, де завдяки родині Кеннеді були сильні позиції Демократичної партії, та у традиційно ліберальному федеральному окрузі Колумбія. Ніксон отримав 520 голосів колеги виборників проти 17 – у Макговерна.

Основні невдачі періоду президентства. Найбільшою невдачею Ніксона був «Вотергейтський скандал», що отримав свою назву завдяки Вашингтонському готелю «Вотергейт», де був розміщений офіс Національного комітету Демократичної партії. Уночі 17 червня 1972 р. до нього сталося незаконне проникнення п'яти осіб задля встановлення прослуховуючої апаратури, що відбулось, як згодом з'ясувалось, за особистим розпорядженням глави держави. Подальше дворічне розслідування інциденту здійснювалося журналістами газети «Washington Post». Було викрито чис-

ленні зловживання в апараті Білого дому: незаконні методи боротьби з політичними опонентами, фінансові махінації під час виборчої кампанії-1972 та ін. 09.08.1974 р. Ніксон подав у відставку в зв'язку з процедурою імпичменту, що розпочалася проти нього у юридичному комітеті Палати представників конгресу США.

Отримав визнання за: ерудицію, підсилену працездатність та енциклопедичні знання в політиці. Попри те, що він не володів даром переконання у форматі тет-а-тет, але був успішним у постановці цілей та їх досягненні внаслідок широкого світогляду та стратегічного мислення, особливо у царині зовнішньої політики.

Був критикований за: імперський стиль правління, недовіру до медіа, манію переслідування, яку він старанно приховував, драгітєвність та емоційну нестабільність.

Оцінка світовою громадськістю. Починаючи з часів віце-президентства, Ніксон завжди багато подорожував. Особливого розголосу набула його дискусія про переваги капіталізму з радянським лідером М. Хрущовим під час відкриття американської виставки у московському парку «Сокольніки», що отримала назву «кухонні дебати». Загалом Ніксон був особисто знайомий майже з усіма видатними політичними діячами свого часу, про що згодом розповів у своїй книзі «Лідери»: К. Аденауер, Л. Брежнєв, Ш. де Голль, М. Цзедун та ін. В останні роки президентства особливі симпатії зовнішньополітична політика Ніксона викликала у СРСР, адже він став першим президентом США, який здійснив офіційний візит до СРСР у травні 1972 р.

На відміну від інших президентів, що перебували у почесній відставці, Ніксон був вимушений достроково покинути свою посаду. Тому форми збереження пам'яті про нього є дещо скромнішими, аніж у його попередників. Як зазначалося в американських медіа, внаслідок «Вотергейту» Ніксон до кінця життя був приречений боротися за право називатися «президентом у відставці». Разом із тим у 1975 р. на телебаченні вийшла серія його інтерв'ю з британським ведучим Д. Фростом, яку подивилися близько 50 млн телеглядачів і про яку 2008 р. режисером Р. Говардом було знято фільм «Фрост проти Ніксона». Також у 1995 р. побачив світ біографічний фільм режисера О. Стоуна «Ніксон» з Е. Гопкінсом у головній ролі, а вже в наш час, 2016 р., на екрани вийшов комедійний фільм «Елвіс та Ніксон», в якому йдеться про зустріч американського співака Е. Преслі з Ніксоном у грудні 1970 р.

Також Ніксону присвячено багато наукових праць, насамперед варто відмітити відомий тритомник американського історика С. Амброза. У 2015 р. новітня біографія 37-го президента «Бути Ніксоном» стала національним бестселером.

Відомі особистості про Р. Ніксона

- Сутністю цього чоловіка була самотність (*Г. Кісінджер*).
- Ніксон завжди інстинктивно обирав хибний шлях (*А. Міллер*).
- Він міг бути президентом лише в тому місці, де не було книгарні (*М. Кемптон*).
- Як публічна особа, він був завжди впевнений у тому, що найбільший гріх – це залишатися пасивним перед новими викликами (*42-й президент США Б. Клінтон*).
- Він був людиною, якій потрібне було відчуття ходіння над прірвою (*О. Стоун*).

Кар'єра, громадське життя після закінчення президентства. 08.09.1974 р. президент США Дж. Р. Форд видав акт про «повне, беззастережне та абсолютне пробачення вини» Ніксона.

Після відставки екс-президент Ніксон займався літературною діяльністю, неодноразово здійснював закордонні поїздки, зокрема як неофіційний представник Білого дому. З 1988 р. – оглядач газет «Los Angeles Times» і «Sunday Times». У 1990 р. відкрив бібліотеку свого імені у м. Йорба-Лінда. З 1992 р. був почесним головою Фонду «За демократію і розвиток». У 1994 р. заснував «Ніксонівський центр» (з 2011 р. – Центр національних інтересів) – неурядовий аналітичний центр помірковано консервативного спрямування, що видає авторитетний часопис «National Interest».

Ніксон помер 22 квітня 1994 р. у Нью-Йорку. Похований на території власної бібліотеки у м. Йорба-Лінда.

Найвідоміші промови: «Чекерс» (1952), Перша інавгураційна промова (20.01.1969), «Велика мовчазна більшість» (1969), Друга інавгураційна промова (20.01.1973), промова у зв'язку з достроковою відставкою з посади президента США (08.08.1974).

Друкований доробок: «Шість криз» (1962), «Мемуари Р. Ніксона» (1978), «Справжня війна» (1980), «Лідери» (1982), «Справжній мир: ніяких більше В'єтнамів» (1983), «Ніяких більше В'єтнамів» (1985), «1999: перемога без війни» (1988), «На арені» (1990), «Хапай момент» (1992), «Після миру» (1994).

Приватне життя. 21 червня 1940 р. одружився з Тельмою Кетрін Райан («Пет»), у шлюбі з якою знаходився 53 роки аж до її смерті 22.06.1993 р. Подружжя мало двох доньок, одна з яких – Джулія – була у шлюбі зі сином колишнього президента США Д. Ейзенхауера.

Захоплювався грою на піаніно та залюбки демонстрував свій музичний талант оточуючим. Визнаний поціновувач команди з американського футболу «Washington Redskins», товаришував із багатьма спортсменами.

21.12.1970 р. Ніксон прийняв у Білому домі відомого співака Е. Преслі, спричинивши справжній фурор у політичному істеблішменті. Цікавився Ніксон й кінематографом – серед його улюблених стрічок були «Генерал Паттон», «Доктор Живаго», «Звуки музики» та ін.

Із відомих висловлювань Р. Ніксона

- Я інтроверт за природою і екстраверт за професією.
- Найвища шана, якої може удостоїти історія, – це титул миротворця.
- Американська мрія не приходять до того, хто засинає, ідучи.
- Я завжди вважав, що у внутрішніх справах країна взагалі не потребує президента. Президент необхідний для зовнішньої політики.
- Після періоду конфронтації ми вступаємо до ери перемовин.
- Велика мовчазна більшість – я прошу вашої підтримки.
- Ми не можемо сподіватися всіх зробити нашими друзями, проте ми в змозі намагатися не набувати нових ворогів.

Л-ра: Ніксон, Р. (1992). *На арене*. Москва: Новости; Лапшина, И. К. (2008). Демократы против республиканцев: формирование внутривнутриполитического курса администрации Р. Никсона. *Новая и новейшая история*, 2, 41–56; Никонов, В. А. (1984). *От Эйзенхауэра до Никсона. Из истории республиканской партии США*. Москва: Изд-во МГУ; Нойштадт, Р. (1997). *Президентская власть и нынешние президенты*. Москва: Ad Marginem; Самуйлов, С. М. (1991). *Уотергейт: предпосылки, последствия, уроки*. Москва: Наука; Соколов, В. А. (2016). Ричард М. Никсон: штрихи к портрету политика и человека. *США – Канада: экономика, политика, культура*, 7, 68–82; Томпсон, Х. С. (2015). *Страх и отвращение предвыборной гонки '72*. Москва: Альпина Паблицер; Фурсенко, А. А. (1989). *Президенты и политика США. 70-е годы*. Ленинград: Наука; Thomas, E. (2016). *Being Nixon. A man divided*. New York: Random House; Ambrose S. *Nixon*. New York: Simon & Schuster. Vol. 1 (1987), Vol. 2 (1989), Vol. 3 (1991).

О. Євсєєв